IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

INGLIZ TILINING GLOBAL TIL SIFATIDAGI O‘RNI

Nazarova Sevinch
https://doi.org/10.5281/zenodo.23937865

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz tilining dunyo miqyosida xalqaro muloqot vositasiga aylanish jarayoni, uning ta’lim, iqtisodiyot, fan, texnologiya, siyosat va madaniyat sohalaridagi ahamiyati hamda turli olimlarning bu boradagi ilmiy qarashlari yoritilgan. Maqolada ingliz tilining global mavqeyi, uning tarqalishiga ta’sir ko‘rsatgan tarixiy va ijtimoiy omillar hamda til xilma-xilligini saqlash masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida tilshunos olimlarning ilmiy asarlari va nazariy qarashlaridan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: global til, globallashuv, xalqaro muloqot, til xilma-xilligi, ko‘p tillilik, lingvistik imperializm, madaniyatlararo muloqot, xalqaro ta’lim, til siyosati, ingliz tilining global mavqeyi.

Аннотация

В данной статье рассматривается процесс превращения английского языка в средство международного общения, его значение в сферах образования, экономики, науки, технологий, политики и культуры, а также научные взгляды различных исследователей по данному вопросу. В статье анализируются глобальный статус английского языка, исторические и социальные факторы, повлиявшие на его распространение, а также вопросы сохранения языкового разнообразия. В ходе исследования использованы научные труды и теоретические взгляды учёных-лингвистов.

Ключевые слова: глобальный язык, глобализация, международное общение, языковое разнообразие, многоязычие, лингвистический империализм, межкультурная коммуникация, международное образование, языковая политика, глобальный статус английского языка.

Abstract

This article examines the process through which English has become a means of international communication, its significance in the fields of education, economics, science, technology, politics, and culture, as well as the scholarly views of various researchers on this subject. The article analyzes the global status of the English language, the historical and social factors that have contributed to its spread, and the issues related to the preservation of linguistic diversity. The study draws on the scholarly works and theoretical perspectives of linguists.

Keywords: global language, globalization, international communication, linguistic diversity, multilingualism, linguistic imperialism, intercultural communication, international education, language policy, global status of English.

Kirish. Hozirgi globallashuv davrida til insonlar o‘rtasidagi muloqotning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Turli mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, ilmiy va madaniy

aloqalarning rivojlanishi xalqaro muloqotga bo‘lgan ehtiyojni oshirmoqda. Shu jarayonda ingliz tili dunyo miqyosida keng qo‘llaniladigan global tillardan biriga aylandi.Ingliz tili bugungi kunda nafaqat ingliz tilida so‘zlashuvchi davlatlarning, balki turli millat va madaniyat vakillarining o‘zaro aloqa vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. U xalqaro ta'lim, fan, texnologiya, biznes, diplomatiya va turizm sohalarida keng foydalaniladi.

Global til tushunchasi muayyan tilning faqat bir mamlakat doirasida emas, balki xalqaro miqyosda turli maqsadlarda qo‘llanilishini anglatadi. Ingliz tilining global mavqeyi uning tarixiy tarqalishi, iqtisodiy va siyosiy omillar hamda zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq.

Ingliz tilining global tilga aylanish tarixi. Ingliz tilining xalqaro mavqega ega bo‘lishi uzoq tarixiy jarayon natijasidir. Uning dunyo bo‘ylab tarqalishida Buyuk Britaniyaning mustamlakachilik faoliyati muhim rol o‘ynagan. XVII–XIX asrlarda Britaniya imperiyasining kengayishi natijasida ingliz tili Shimoliy Amerika, Osiyo, Afrika va Okeaniyaning ko‘plab hududlariga tarqaldi.Mustamlakalar hududlarida ingliz tili boshqaruv, ta'lim va savdo sohalarida qo‘llanila boshladi. Keyinchalik ushbu hududlarning ayrimlari mustaqillikka erishgan bo‘lsa-da, ingliz tili davlat boshqaruvi, oliy ta'lim va xalqaro muloqotda o‘z ahamiyatini saqlab qoldi. XX asrda AQShning iqtisodiy, siyosiy va texnologik jihatdan kuchayishi ingliz tilining xalqaro mavqeyini yanada mustahkamladi. Amerika Qo‘shma Shtatlarining jahon iqtisodiyoti, ilm-fan, kino, musiqa va axborot texnologiyalariga ta'siri ingliz tilining keng tarqalishiga xizmat qildi.

Ingliz tilining global mavqeyi haqidagi olimlarning ilmiy qarashlari. Ingliz tilining global til sifatidagi o‘rni ko‘plab tilshunos olimlar tomonidan o‘rganilgan. Ularning ilmiy qarashlari ushbu hodisaning tarixiy, ijtimoiy va madaniy jihatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. David Crystalning qarashlari: Britaniyalik tilshunos David Crystal ingliz tilining global tarqalishi va xalqaro mavqeyini o‘rgangan mashhur olimlardan biridir. Uning English as a Global Language nomli asari ushbu mavzuning muhim ilmiy manbalaridan hisoblanadi. Crystalning fikricha, ingliz tilining global tilga aylanishi uning grammatik yoki lingvistik xususiyatlari bilan emas, balki tarixiy, siyosiy va iqtisodiy omillar bilan bog‘liq. Olim ingliz tilining global mavqeyini shakllantirishda Britaniya imperiyasining tarixiy ta'siri va AQShning zamonaviy iqtisodiy hamda madaniy kuchini muhim omillar sifatida ko‘rsatadi. Uning ilmiy qarashlariga ko‘ra, ingliz tilining xalqaro mavqeyi insonlarning ushbu tilga bo‘lgan ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlari bilan ham mustahkamlanadi. Braj B. Kachruning qarashlari: Hindistonlik-amerikalik tilshunos Braj B. Kachru ingliz tilining dunyo bo‘ylab tarqalishini tushuntirish uchun “Uch doira modeli”ni ishlab chiqqan. Ushbu model ingliz tilining turli mamlakatlardagi mavqeyini uch guruhga ajratadi:

- Ichki doira: ingliz tili asosiy ona tili sifatida ishlatiladigan mamlakatlar, masalan, Buyuk Britaniya va AQSh.
- Tashqi doira: ingliz tili tarixiy ta'sir natijasida ta'lim, boshqaruv va jamiyatda muhim vazifalarni bajaradigan mamlakatlar, masalan, Hindiston va Singapur.
- Kengayuvchi doira: ingliz tili asosan xorijiy til sifatida o‘rganiladigan mamlakatlar, masalan, O‘zbekiston, Yaponiya va Xitoy.

Kachru modelining muhim jihati shundaki, u ingliz tilining faqat Britaniya yoki Amerika ingliz tilidan iborat emasligini ko‘rsatadi. Turli mamlakatlarda ingliz tilining o‘ziga xos shakllari va qo‘llanish xususiyatlari mavjud. Robert Phillipsonning qarashlari:

Daniyalik tilshunos Robert Phillipson ingliz tilining global mavqeyiga tanqidiy yondashadi. U o‘zining Linguistic Imperialism nomli asarida lingvistik imperializm tushunchasini tahlil qiladi. Lingvistik imperializm — ayrim tillarning boshqa tillarga nisbatan ustun mavqega ega bo‘lishi va bu jarayonda til tengsizligining yuzaga kelishi bilan bog‘liq hodisa.Phillipsonning fikricha, ingliz tilining xalqaro ustunligi tarixiy mustamlakachilik, iqtisodiy kuch va til siyosati bilan bog‘liq. Ingliz tilining haddan tashqari ustunligi ayrim mahalliy tillarning ta'lim, ilm-fan va jamiyatdagi mavqeyiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Olimning qarashlari ingliz tilini rivojlantirish bilan birga boshqa tillarning huquqlari va imkoniyatlarini ham himoya qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Ingliz tilining xalqaro muloqotdagi o‘rni. Ingliz tili turli ona tillarida so‘zlashuvchi insonlar o‘rtasida umumiy aloqa vositasi sifatida ishlatiladi. Tilshunoslikda bunday til lingua franca deb ataladi. Masalan, o‘zbek, yapon, koreys va nemis tillarida so‘zlashuvchi insonlar xalqaro konferensiya yoki universitetda ingliz tilidan foydalanib muloqot qilishlari mumkin. Bu esa ingliz tilining xalqaro hamkorlikni osonlashtiruvchi vosita ekanligini ko‘rsatadi. Ingliz tilining xalqaro muloqotdagi ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi: Turli mamlakatlar vakillari o‘rtasidagi muloqotni osonlashtiradi; Xalqaro hamkorlik va o‘zaro tushunishni rivojlantiradi; Ilmiy va kasbiy axborot almashinuviga yordam beradi; Turli madaniyatlarni o‘rganish imkoniyatini yaratadi; Xalqaro ta'lim va mehnat bozoriga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shu sababli ingliz tili zamonaviy dunyoda muhim kommunikativ vosita sifatida qaraladi.

Ingliz tilining ta'lim va ilm-fan sohasidagi ahamiyati. Ingliz tili xalqaro ta'lim va ilmiy tadqiqotlarda muhim o‘rin egallaydi. Ko‘plab oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili ta'lim tili sifatida qo‘llaniladi. Xorijiy universitetlarda tahsil olishni istagan talabalar uchun ingliz tilini bilish muhim talab va imkoniyatlardan biri hisoblanadi. Ingliz tilini bilish talabalar va tadqiqotchilarga xalqaro ilmiy adabiyotlardan foydalanish, ilmiy maqolalarni o‘qish, xalqaro konferensiyalarda qatnashish va boshqa mamlakat olimlari bilan hamkorlik qilish imkonini beradi. Ayniqsa, tibbiyot, biologiya, fizika, muhandislik va axborot texnologiyalari kabi sohalarda ingliz tilidagi ilmiy materiallar muhim ahamiyatga ega.

Ingliz tilining iqtisodiyot va biznesdagi o‘rni.

Zamonaviy iqtisodiyotda xalqaro savdo va hamkorlikning rivojlanishi ingliz tiliga bo‘lgan ehtiyojni oshirmoqda. Turli davlatlarda faoliyat yurituvchi kompaniyalar o‘zaro muzokaralar olib borish, shartnomalar tuzish va mahsulotlarini xalqaro bozorlarga chiqarishda ingliz tilidan foydalanadilar. Ingliz tili xalqaro biznes muhitida quyidagi vazifalarni bajaradi: Xalqaro muzokaralar olib boorish; Tijorat shartnomalarini tuzish; Xorijiy mijozlar bilan muloqot qilish; Xalqaro kompaniyalarda faoliyat yuritish; Mahsulot va xizmatlarni xalqaro bozorda targ‘ib qilish. Ingliz tilini bilish mutaxassislarning kasbiy imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Ayniqsa, turizm, logistika, axborot texnologiyalari, marketing va xalqaro savdo sohalarida til ko‘nikmalari muhim ahamiyatga ega. Biroq ingliz tilini bilishning o‘zi kasbiy muvaffaqiyatni kafolatlamaydi. U mutaxassisning kasbiy bilimlari, tajribasi va boshqa ko‘nikmalari bilan birgalikda samarali natija beradi.

Ingliz tilining fan va texnologiyadagi ahamiyati. Fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi ingliz tilining global mavqeyini mustahkamlovchi muhim omillardan biridir. Ko‘plab texnologik kompaniyalar, ilmiy markazlar va xalqaro tadqiqot guruhlari ingliz tilidan muloqot vositasi sifatida foydalanadi.Ayniqsa, axborot texnologiyalari sohasida ingliz tilining ahamiyati katta. Dasturlash

bo‘yicha hujjatlar, texnik qo‘llanmalar, dasturiy ta'minot va xalqaro onlayn kurslarning ko‘plari ingliz tilida taqdim etiladi.Ingliz tilini bilish IT mutaxassislariga: Yangi dasturlash texnologiyalarini o‘rganish; Xalqaro loyihalarda qatnashish; Texnik hujjatlarni tushunish;Xorijiy mutaxassislar bilan hamkorlik qilish; Kasbiy bilimlarini muntazam yangilash imkonini beradi. Shu sababli ingliz tili zamonaviy ilm-fan va texnologik rivojlanishda muhim aloqa vositasi hisoblanadi.

Ingliz tilining madaniyatlararo muloqotdagi o‘rni. Til nafaqat axborot almashish vositasi, balki madaniyatni ifodalovchi muhim omildir. Ingliz tilini o‘rganish orqali insonlar turli xalqlarning urf-odatlari, qadriyatlari, adabiyoti, san'ati va dunyoqarashi bilan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ingliz tili xalqaro kino, musiqa, adabiyot, ommaviy axborot vositalari va internetda keng qo‘llaniladi. Bu esa turli madaniyatlarning o‘zaro ta'sirini kuchaytiradi. Madaniyatlararo muloqot insonlardan nafaqat tilni bilishni, balki boshqa xalqlarning madaniy xususiyatlarini hurmat qilishni ham talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, ingliz tilini o‘rganish xalqaro muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan birga, madaniy bilimlarni kengaytirishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge University Press.
2. Kachru, B. B. (1990). World Englishes and Applied Linguistics. World Englishes, 9(1), 3–20.
3. Phillipson, R. (1992). Linguistic Imperialism. Oxford University Press.
4. Bolton, K. (2025). The Three Circles Model and the Kachruvian Approach to World Englishes. Wiley.
5. Phillipson, R., & Rose, H. (2025). Linguistic Imperialism and World Englishes. Wiley.

Ilmiy manbalar:

- David Crystal — Cambridge University Press
- Braj B. Kachru — World Englishes
- Robert Phillipson — Linguistic Imperialism and World Englishes